

Първият от хипопотамите – мъжкар с цвят на черна перла и с тегло тон и половина – падна покосен в средата на 2009 г. Две години преди това бе избягал от старата зоологическа градина на Пабло Ескобар в долината на река Магдалена и докато бил на свобода, опустошил земеделски култури, атакувал места за водопой, подплашил рибари и нападнал говеда за разплод в някаква ферма. Стрелците, които го застигнали, го улучили в главата и после в сърцето (с куршуми калибър .375, понеже кожата на хипопотамите е много дебела); след това позирали за снимки до мъртвото тяло – тъмна и сбръчкана грамадна маса, подобна на току-що паднал метеорит, и там, пред първите фотоапарати, камери и любопитните зяпачи, под една сейба, чиято сянка ги пазела от безмилостното слънце, обяснили, че теглото на животното няма да им позволи да го транспортират цяло, и на място се захванали да го разфасоват. Аз бях в апартамента си в Богота на около двеста и петдесет километра на юг, когато за пръв път видях снимката, отпечатана на половин страница в престижно списание. Тогава узнах също, че вътрешностите били погребани на лобното

място на животното, но главата и краката били открити в биологическа лаборатория в моя град. Научих също, че хипопотамът не избягал сам, а със своята женска и тяхната рожба – поне така ги определяха сантименталните версии на недотам загрижените за достоверност издания. Тяхното местонахождение бе неизвестно и издирването им веднага придоби вкус на медийна трагедия – бездушната система преследва две невинни създания. Така в един от онези дни, докато следях гонитбата чрез вестниците, установих, че в спомените ми се завръща мъж, който отдавна бе престанал да занимава мислите ми, при все че имаше време, когато бях изцяло обсебен от загадката на неговия живот.

През следващите седмици споменът за Рикардо Лаверде се превърна от спорадичен епизод в една от лошите шеги на паметта ни, във верен и предан призрак, който ме съпътстваше винаги – изправен до леглото ми, докато спях, и наблюдаващ ме отдалече, когато бях буден. Сутрешните радиопрограми и вечерните телевизионни новини, рубриките с мнения, които всички четяха, и блоговете, които не четеше никой – навсякъде се питаха дали трябва изгубените хипопотами да бъдат убити, или пък е достатъчно само да ги затворят, упоят и върнат в Африка; в моя апартамент, далече от дебата, който следях полузапленен, полуотвратен, мислех все по-съсредоточено за Рикардо Лаверде, за дните, когато се запознахме, за краткотрайните ни отношения и за трайните последици от тях. В пресата и по екраните властите изброяваха болестите, разпространявани от *артиодактилите* – използваша тази нова за мен дума вместо чифтокопитни, – а в богаташките квартали на Богота се появиха тениски с надпис „Спаси хипопотамите“. През дългите нощи със ситен дъжд, докато крачех по

улиците към центъра или седях в моя апартамент, си спомнях деня, в който убиха Рикардо Лаверде, дори настойчиво извиквах в паметта си и най-дребните подробности. Изненадан бях колко малко усилие ми струва да си спомня изречени думи, видени или чути неща, изстрадани и вече зараснали болки; изумен бях също с каква готовност и посвещение се отдаваме на зловредните упражнения на нашата памет, която в крайна сметка не носи нищо добро, а само спъва нормалното ни съществуване, подобно на торбите с пясък, които спортистите връзват за прасците си, докато тренират. Постепенно, не без известен смут, си дадох сметка, че смъртта на хипопотама бележи края на започнал преди време епизод от живота ми – все едно се връщам вкъщи, за да затворя врата, която по невнимание съм оставил отворена.

Ето така се сложи началото на този разказ. Никой не знае защо е нужно да си спомняме, какви са ползите или евентуалните възмездия от това, нито пък по какъв начин чрез спомените можем да променяме преживяното, но да си припомним добре Рикардо Лаверде се превърна за мен в спешна задача. Някъде съм чел, че човек трябва да разкаже историята на живота си на четирийсетгодишна възраст, а мен този срок ме притиска, тъй като сега, докато пиша тези редове, от нерадостната годишнина ме делят броени седмици. *Историята на живота си*. Но не, аз няма да разкажа моя живот, а само няколко отдавна преживени дни, и то с пълното съзнание, че – както се казва в детските приказки – тази история вече се е случвала и ще се случва и занапред.

А това, че на мен се падна да я разкажа, няма никакво значение.

* * *

В деня на смъртта си в началото на 1996 г. Рикардо Лаверде бе прекарал сутринта в разходка по тесните тротоари на „Ла Канделария“ – квартал в центъра на Богота, – между стари къщи с керемиди от печена глина и увековечаващи исторически събития мраморни плочи, които никой не чете; към един часа дойде в билиардната зала на Четиринайсета улица с намерението да изиграе една-две партии с редовните клиенти. Когато започна играта, не изглеждаше нервен, нито притеснен. Използва обичайната щека и маса – най-близката до стената в дъното под включения без звук телевизор. Изигра три партии, но не помня колко от тях спечели и колко изгуби, защото в онзи следобед аз не играех с него, а на съседната маса. Затова пък си спомням ясно как Лаверде изплати залозите, сбогува се и се отправи към вратата в ъгъла. Докато подминаваше първите маси, които обикновено бяха празни, тъй като неоновата светлина хвърляше странни сенки върху топките от слонова кост в тази част на залата, той неочаквано залитна, сякаш се препъна в нещо. Обърна се кръгом и дойде при нас; изчака търпеливо да завърши серията от шест-седем карамбола, която бях започнал, и дори приветства с кратък аплодисмент един триспонтков карамбол, а после, докато ме гледаше как отбелязвам на таблото спечелените точки, приближи и ме попита дали знам къде може да намери касетофон, за да прослуша някакъв запис, който току-що получил. Много пъти оттогава съм се питал какво ли би станало, ако Рикардо Лаверде се бе обърнал не към мен, а към някой друг от играчите. Този въпрос е безсмислен, както и толкова други, които отправяме към миналото. Лаверде имаше основателни причини да предпочете мен. Нищо не може да промени този факт, както нищо не е в състояние да промени случилото се впоследствие.

Запознах се бяхме в края на предишната година, две седмици преди Коледа. Скоро щях да стана на двайсет и шест, две години по-рано бях завършил право и при все че познавах доста бегло реалния свят, в теоретичния свят на юридическите науки нямаше тайни за мен. Завърших с отличие – дипломната ми работа изследваше лудостта като оневиняващо обстоятелство в „Хамлет“ (и днес още се чудя как ми я одобриха, че дори я защитих с отличие) – и станах най-младият редовен преподавател в историята на факултета, поне така ме увериха по-старшите, когато ми предложиха тази длъжност. Бях убеден, че преподавател по въведение в правото, запознаващ поколения изплашени, току-що излюпени от гимназията деца с основите на юридическите науки, бе единственият възможен хоризонт в живота ми. Там, на катедрата, пред многобройните редици голобради объркани момчета и привлекателни момичета с ококорени очи усетих за пръв път силата на властта. От тези начинаещи студенти ме делеяха едва осем години, но между нас зееше двойната пропаст на авторитета и знанието, които аз притежавах и от които те, току-що навлизащи в живота, бяха напълно лишени. Възхищавах ми се и донякъде се страхувах от мен, а аз осъзнах, че човек свиква с този страх и това възхищение като с наркотик. Разказвах им как спелеолози, затворени в пещера, след няколко дни взаимно се изяждат, за да оцелеят. Правото може ли да им е в помощ или не? Говорех им за стария Шейлок, за фунта месо, който искал от тялото на своя длъжник, и за находчивата Порция, която възпрепятствала това с адвокатски трик; забавно ми беше да гледам как ръкомахат, надвикват се и се оплитат в смешни аргументи, опитвайки се да открият в този заплетен казус идеите за правосъдие

и справедливост. След подобни академични дискусии отивах на Четиринайсета улица в билиардните зали, потънали в дим под ниски тавани, където течеше другият ми живот, без доктрини и юриспруденция. Там, сред дребни залози и кафе с бренди, завършваше денят ми – понякога в компанията на един-двама колеги, друг път на студентки, които след няколко питиета се озоваваха в леглото ми. Живеех в една близка сграда, на десетия етаж, където въздухът винаги беше студен, а изгледът към извисяващия се град от тухли и цимент винаги хубав; леглото ми неизменно беше отворено за обсъждане на концепцията за наказанието на Чезаре Бекария¹ или на някоя трудна глава от Боденхаймер², или чисто и просто за повишаване на нечия оценка по най-бързия начин. Тогавашният ми живот, който сега ми се струва, че е принадлежал другиму, беше изпълнен с възможности. Но и възможностите, както по-късно осъзнах, бяха принадлежали на други и се бяха отдръпвали незабележимо от мен като отлив, докато накрая се озовах в днешното си положение.

По онова време моят град започваше да се отърсва от най-жестоките години в новата си история. Не говоря за жестокостта на евтини пробождания с нож, заблудени куршуми и уреждане на сметки между долнопробни трафиканти, а за жестокости отвъд дребните омрази и отмъщения на дребни хорица; за групово насилие, чиито извършители се пишат с главна буква: Държава, Картел, Армия и Фронт. Ние, жи-

¹ Италиански юрист, който през 1763 г. с труда си „За престъпленията и наказанията“ поставя началото на криминологията като наука. – Б. пр.

² Едгар Боденхаймер (1908–1991) – немски юрист, емигрирал в САЩ по време на нацизма, изтъкнат професор и автор на правни трудове. – Б. пр.

телите на Богота, бяхме свикнали донякъде с това насилие, защото образите му ни засипваха постоянно и неумолимо от телевизорите и вестниците. В деня, за който разказвам, от екрана под формата на репортаж нахлуваха картини от най-скорошния атентат. Първо видяхме журналиста, който представи новината от входа на болницата, после видяхме кадър с надупчени на решето мерцедес – от струпения прозорец се виждаха задната седалка, остатъци от стъкла, петна засъхнала кръв – и накрая, когато всички билиардни маси замряха и се възцари пълна тишина, а някой изкрещя да увеличат звука, видяхме над рождената дата и датата на още прясната смърт черно-бялата снимка на жертвата. Това бе консерваторът Алваро Гомес, син на един от най-противоречивите президенти на века и самият той няколкократно кандидат за президентския пост. Никой не попита защо са го убили и кой го е направил, тъй като подобни въпроси бяха изгубили смисъл в моя град или пък се задаваха риторично като единствена възможна реакция на поредния удар. Тогава не се замислях, но тези престъпления (убийствата на „ВИП персони“, както ги наричахме пресата) бяха жалоните на живота ми, бележеха го като неочаквано посещение на далечен роднина. Бях на четиринайсет години, когато в един следобед на 1984-та Пабло Ескобар уби, или по-скоро нареди да убият, неговия най-заклет преследвач, министъра на правосъдието Родриго Лара Бонилия (прострелян от двама наемни убийци с мотоциклет на завоя на Сто дваисет и седма улица). Бях на шестнайсет, когато Пабло Ескобар уби, или по-скоро нареди да убият, Гилермо Кано, главния редактор на „Ел Еспектадор“ (на няколко метра от редакцията на вестника убиецът го надупчи с осем куршума в гърдите). Бях на деветнайсет, вече пълнолетен, при все че още не бях гласувал,

когато загина кандидат-президентът Луис Карлос Галан, чието убийство бе различно от обичайните ни представи, защото го наблюдавахме по телевизията (манифестиращи скандират името на Галан, чува се картечен откос и тялото се свлича на подиума безшумно – може би защото врявата, бъркотията и първите викове заглушават всичко останало). Скоро след това се случи трагедията с Боинг 727-21 на компанията „Авианка“, взривен във въздуха по нареждане на Ескобар някъде между Богота и Кали, за да бъде убит политик, който дори не беше в него.

Така че присъстващите играчи на билиард изкоментирахме убийството с тъжно примирение, което се бе превърнало в черта на националния ни характер и завещание от нашето време, и после всички подновихме играта. Всички с изключение на един от нас, чието внимание остана заковано в екрана, където се явиха картини от следващата новина. Бяха кадри на разруха: арена за корида, завзета от бурени, израсли чак до знамената, или по-точно до мястото, където биха били знамената, ако ги имаше; навес, където ръждясваха няколко стари коли; гигантски тиранозавър, чието тяло се разпадаше като стар дамски манекен, разкривайки сложна метална конструкция. Това бе имението „Наполес“, митичната територия на наркобарона Пабло Ескобар, която преди години бе главна квартира на неговата империя, но след смъртта му през 1993 г. бе западнало и оставено на произвола. В новините описваха разрухата, издетото от наркобосовете имущество, милионите долари, прахосани от властите, които не знаеха как да се разпореждат с придобитите имоти, и всичко онова, което би могло да се направи, но не бе направено с това баснословно наследство. Тогава един от играчите на най-близката до телевизора маса, който дотогава с нищо не бе прив-

личал вниманието, заговори сякаш на себе си, но на висок глас и непринудено, като човек, който след дълъг живот в самота е забравил, че някой може да го слуша.

– Да видим как ще постъпят с животните – каза той. – Умират от глад горките, но никой не се интересува.

Някой попита за какви животни става дума. Човекът отвърна само:

– Те нямат никаква вина.

Това бяха първите думи, които чух от Рикардо Лаверде. Той не каза нищо повече, не каза например кои животни има предвид, нито откъде знае, че умират от глад. Никой не го попита за това, защото всички бяхме достатъчно възрастни, за да помним разцвета на имението „Наполес“. Зоологическата градина беше легендарно място – ексцентрична приумица на наркобарон милионер, обещаващ на посетителите невиждан по тези географски ширини спектакъл. Аз бях ходил там на дванайсетгодишна възраст през декемврийската ваканция. Отидох, естествено, скришом от родителите си. Самата мисъл, че синът им може да стъпи в собственост на прословут мафиот, би ги скандализирала, а какво да кажем за перспективата той да се забавлява там. Но аз не можех да се сдържа да не видя онова, за което всички говореха. Приех поканата на родителите на мой приятел и през един уикенд потеглихме рано сутринта, за да пропътуваме шестте часа с кола от Богота до Пуерто Триунфо. След като минахме под внушителната каменна порта, на която с едри сини букви се четеше названието на имението, ние цял следобед се забавлявахме сред бенгалски тигри и пъстроцветни папагали ара от поречието на Амазонка, сред коне пигмеи и пеперуди колкото човешка длан и дори с двойка индийски носорози, кои-

то според обясненията на едно момче с маскировъчно яке, чийто акцент издаваше, че е местен, били докарани буквално преди няколко дни. И, разбира се, с хипопотамите, от които все още нито един не бе избягал в онези бляскави времена. Така че аз много добре знаех кои животни има предвид мъжът; не подозирах обаче, че тези няколко думи ще го съживят в паметта ми почти четиринайсет години по-късно. Но за всичко това се замислих, естествено, впоследствие; през онзи ден в билиардната зала Рикардо Лаверде бе просто един от мнозината в моята страна, които, изтръпнали, следяха възхода и падението на един от най-прословутите колумбийци на всички времена, и аз не му обърнах особено внимание.

От онзи ден си спомням все пак, че той по никакъв начин не ми се стори страшен – беше извънредно слаб и затова изглеждаше висок, но както бе застанал до щеката за билиард, ставаше ясно, че е едва метър и седемдесет. Рядката му коса с миши цвят и възсухата му кожа заедно с дългите и вечно мръсни нокти създаваха впечатление за болест или запуснатост като при изоставена земя. Наскоро бе навършил четирийсет и осем, ала изглеждаше състарен. Говореше с усилие, сякаш не му достигаше въздух; държеше щеката толкова хлабаво, че синият ѝ връх трепереше зад топката, и беше истинско чудо, че не грешеше много често. От него лъхаше умора. Една вечер Лаверде си бе тръгнал и играч от неговата маса – беше му връстник, но се движеше доста по-енергично, дишаше нормално и несъмнено днес е още жив, а може дори да прочете тези спомени – ми разкри причината, без аз изобщо да го питам.

– Заради затвора е – каза ми и докато говореше, в устата му проблесна златен зъб. – Затворът изпива хората.

– В затвора ли е бил?
– Наскоро е излязъл. Лежал е близо двајсет години.

– Какво е направил?

– Това вече не знам – каза мъжът. – Но все нещо е направил, нали? Никого не държат толкова дълго в пандиза за нищо.

Повярвах му, естествено, защото тогава нямах никакво основание да смятам, че има друга истина, не разполагах с повод да оспорвам първата невинна и неочаквана версия за живота на Рикардо Лаверде, поднесена ми от непознат. Казах си, че не познавам друг бивш затворник и интересът ми, или по-скоро любопитството, към Лаверде нарасна. Една дълга присъда винаги впечатлява младия човек, какъвто бях по онова време. Изчислих, че едва съм проходил, когато Лаверде е влязъл в затвора, а никой не може да остане безчувствен, неуязвим при мисълта, че е пораснал, учил е, открил е секса, а може би и смъртта (на домашен любимец и по-късно на баба си или дядо си на пример), влюбвал се е и е страдал от болезнени раздели, познал е силата на вземането на решения и удовлетворението или разкаянието от тях, мощта на това да навредиш някому и доволството или вината, че си го сторил – и всичко това, докато някакъв човек е живял живот, без да може да открива и научава различни неща през времето на продължителната си присъда. Един неживян живот, изплъзнал се между пръстите ти, живот, принадлежащ и изстрадан от осъдения, но едновременно притежание и на други, без да е бил изстрадан от тях самите.

И така, неусетно, ние започнахме да се сближаваме. Отначало случайно, например когато ръкоплясках на негов карамбол – отдавах му се късите спонтове, – а после, когато взех да го каня на нашата маса

или исках разрешение да се присъединя да играя на неговата. Лаверде ме прие с неохота, както посветен приема новак, въпреки че го превъзхождах в играта и с мен той най-сетне спря да губи. Но аз открих, че загубите не го вълнуват особено – парите, които слагаше върху изумруденото сукно в края на партиите, по две-три потъмнели и измачкани банкноти, – бяха част от рутинните му разходи, предварително заплануван пасив в неговия бюджет. За Лаверде билиардът не беше хоби, нито състезание, а единственият в онзи момент начин да общува с хора. Шумът на удрящи се топки, на дървените топчета на сметалото, на синята креда, търкаща се във връхчето от износена кожа – всичко това съставляваше неговият социален живот. Извън билиардните зали, без щека в ръка, Лаверде бе неспособен да води най-обикновен разговор, камо ли да разкаже някоя дълга история.

– Понякога ми се струва – каза той единствения път, когато разговаряхме за нещо сериозно, – че никогата не съм гледал човек в очите.

Това, разбира се, бе преувеличено, но не мисля, че го направи умишлено. И наистина не ме гледаше в очите, докато произнасяше тези думи.

Сега, след толкова години, като си спомням този разговор с разбиране, каквото тогава не притежавах, размишлявам и не мога да повярвам, че в онзи момент не осъзнах важността му. (Казвам си същевременно, че сме най-лошите съдници на настоящето, вероятно защото то на практика не съществува, а всичко е спомен, спомен е вече, драги читателю, и думата, която току-що прочете.) Годината беше към своя край, лекциите бяха приключили и бяхме в сесия; билиардът бе станал неизменна част от дните ми и дори по някакъв начин им придаваше форма и цел. „А! – възкликваше Рикардо Лаверде, щом ме видеше, че влизам. – Хва-

щате ме като по чудо, Ямара, тъкмо си тръгвах.“ Нещо в срещите ни започна да се променя; разбрах го онази вечер, когато той не се сбогува с мен по обичайния начин – като козируваше по войнишки от другия край на масата и ме зарязваше с щека в ръка. Този път ме изчака, докато платих питиетата ни – четири кафета с коняк и по една кока-кола накрая, – и излезе от заведението с мен. Повървахме заедно до ъгъла на малкия площад „Ел Росарио“ наскрел миризми от ауспуси, пържени царевични питки и канализация; там, при рампата към тъмния вход на подземен паркинг, ме потупа по рамото – леко потупване с крехката му ръка, по-скоро милувка, отколкото жест за сбогуване – и ми каза:

– Е, до утре. Сега имам да свърша нещо.

Видях го да се провира между групичките търговци на изумруди и да влиза в пешеходната зона, извеждаща на Седма улица; после зави зад ъгъла и изчезна от погледа ми. По улиците вече имаше коледна украса – гирлянди и светещи захарни бастунчета, английски думи и стилизирани снежинки в един град, където никога не вали сняг, а декември е най-слънчевият месец. През деня обаче угасените светлини не красяха, а дразнеха погледа, зацапваха пространството. Опънати над главите ни, кабелите пресичаха улиците от единия до другия край, подобно на висящи мостове, а на площад „Боливар“ се усукваха като увивни растения около стълбовете, около йонийските колони на Капитолия и стените на катедралата. Гълъбите разполагаха с повече жици, където да отдъхнат, а продавачите на царевица не смогваха да обслужат туристите, както не смогваха и уличните фотографи – до един с пончо и филцови шапки, – които ловяха клиентите, подвиквайки като на крави, а докато снимаха, се пъхаха под черно платно не защото

апаратът го изискваше, а защото клиентите очакваха това от тях. Тези фотографии представляваха реликви от минали времена, когато не всеки можел да си направи портрет и мисълта да си купиш на улицата снимка (често направена, без да разбереш) не била толкова абсурдна. Всеки жител на Богота, който е на определена възраст, има по една такава снимка, почти винаги от Седма улица, бившата „Реал дел Комерсио“, най-царствена от всички улици в града. Моето поколение израсна с тези снимки в семейните албуми – господа в костюми с жилетки, дами с ръкавици и чадърчета, хора от друга епоха, когато Богота е била по-студена, по-дъждовна и по-спокойна, но също толкова неприветлива. Пазя сред документите си снимката, която дядо ми си купил през петдесетте години, и онази на баща ми, закупена петнайсет години по-късно. Нямам обаче снимката, която Рикардо Лаверде си направи в онази вечер, при все че образът е съхранен в паметта ми с такава яснота, че бих могъл да я нарисувам до най-дребния детайл, ако можех. Ала нямам тази дарба. Този е един от талантите, които не притежавам.

Това беше работата, която Лаверде имаше да свърши. След като ме остави, бе отишъл до площад „Боливар“ и си бе направил един от тези умишлено анахронични портрети, а на другия ден дойде на билярда с резултата в ръка: лист в цвят сепия с подписа на фотографа, а на него – мъж, по-малко тъжен, отколкото обикновено, за когото би могло да се каже, че е доволен, ако видят му през последните месеци не правеше подобна оценка доста дръзка. Масата все още бе покрита с калъфа от черен найлон и Лаверде постави отгоре снимката – своята собствена снимка – и я загледа възхитено: бе грижливо сресан, с безупречно изгладена дреха, с протегнатата дясна ръка, на която два

гълъба кълвяха нещо от дланта му. На заден план се забелязваха двама любопитни минувачи с раници на гръб и сандали, а някъде в дъното, до количка с царевица, се очертаваше сградата на съда, уголемена от перспективата.

– Много е хубава – казах му. – Вчера ли я направихте?

– Да, вчера – отвърна той и най-неочаквано добави: – Жена ми идва.

Не ми каза: „Снимката е подарък“. Не изясни защо такъв странен подарък би заинтересувал жена му. Не спомена за годините в затвора, въпреки че за мен бе очевидно, че те кръжат в пространството, подобно на лешояд над издъхващо псе. Във всеки случай, Рикардо Лаверде се държеше така, сякаш никой в залата не знаеше за миналото му; в този миг осъзнах, че тази заблуда установява между нас крехко равновесие, и предпочетох да я поддържам.

– Как така идва? – попитах. – Откъде?

– От Щатите. Семейството ѝ живее там. Жена ми е... да кажем, че е там на гости. – След малко продължи: – Хубава ли е снимката? Как ви се струва?

– Мисля, че е много хубава – казах с нотка на неволно снизхождение. – Много елегантен сте излезли на нея, Рикардо.

– Много елегантен – повтори той.

– Значи сте женен за гринга – подметнах аз.

– Да, представете си.

– За Коледа ли идва?

– Ами дано – каза Лаверде. – Дано.

– Защо дано, не е ли сигурно?

– Е, трябва първо да я убедя. Дълга история е, не ме карайте да ви я обяснявам.

Лаверде свали черния калъф от масата, но не го издърпа на земята, както правеха другите, а го сгъна

внимателно, почти благоговейно, все едно сгъваше знаме на държавно погребение. Наведе се над масата, после се изправи, потърси най-добрия ъгъл, но след цялата церемония в крайна сметка удари неправилната топка.

– Мамка му – каза. – Извинете.

Пристъпи към таблото, попита колко карамбола е направил, отбеляза ги с върха на щеката и неволно докосна бялата стена, оставяйки синя продълговата резка, подобно на други такива следи от синя креда, натрупани с времето.

– Извинете – повтори той.

Умът му внезапно се бе пренесъл другаде – движенията му, втренченият поглед в топките от слонова кост, които бавно се пренареждаха върху сукното, бяха движения на отсъстващ човек, на призрак. Запитях се дали пък Лаверде и жена му не са разведени, и тогава, подобно на епифания, ме връхлетя друга възможност – по-сурова, но тъкмо затова по-интересна: жена му не знае, че е излязъл от затвора. За един миг между два карамбола си представих мъж, напускащ затвора – във въображението ми сцената се разигра в Окръжния затвор, последния, който бяхме посетили в курса по криминология; мъжът запазва в тайна освобождението си, за да изненада някого в желанието си да види изписана върху лицето на единствения му близък човек скрита любов, каквато всички жадуваме да открием и поне веднъж в живота си успяваме с ловка хитрост да предизвикаме.

– А как се казва съпругата ви? – попитах.

– Елена – отвърна той.

– Елена де Лаверде – казах, сякаш претеглях името, прикачвайки му притежателната частица „де“, която почти всички от това поколение продължаваха да използват в Колумбия.